

Projekat EU4Energy: Cirkularna ekonomija – put do održivog korištenja resursa

Cirkularna ekonomija je ekonomski sistem zasnovan na ponovnoj upotrebi i regeneraciji materijala ili proizvoda, s ciljem nastavka proizvodnje na održiv i ekološki prihvatljiv način. Zasniva se na tri principa, vođena dizajnom: eliminacija otpada i zagađenja, cirkuliranje proizvoda i materijala i regeneracija prirode.

Energija i cirkularna ekonomija usko su povezane i mogu imati značajan uticaj jedna na drugu. Cilj cirkularne ekonomije je pokretanje tranzicije sa tradicionalnog linearnog modela proizvodnje i potrošnje po principu "uzmi-napravi-odbaci" na onaj koji se fokusira na efikasnost resursa, smanjenje otpada i kontinuiranu upotrebu materijala unutar sistema zatvorene petlje. Energija igra vitalnu ulogu u omogućavanju i pokretanju ove tranzicije udaljavanjem od fosilnih goriva i usvajanjem obnovljivih izvora energije. Obnovljiva energija je u skladu s principima cirkularne ekonomije jer je održiva i može se kontinuirano dopunjavati. Ulaganjem u obnovljivu energiju, preduzeća i zajednice mogu smanjiti svoju ovisnost o ograničenim resursima i pri tom smanjiti emisije gasova staklene bašte.

U cirkularnoj ekonomiji, cilj je stvoriti sisteme zatvorene petlje u kojima se proizvodi, komponente i materijali recikliraju, ponovo se koriste ili prenamjenjuju na kraju svog životnog ciklusa. Energija je potrebna u svim ovim procesima, kao što su prikupljanje, sortiranje i recikliranje materijala. Osim toga, energija je potrebna za ponovnu proizvodnju ili obnavljanje proizvoda kako bi se produžio njihov vijek trajanja. Koristeći energetske efikasne metode tokom recikliranja i ponovne obrade, Cirkularna ekonomija može maksimizirati oporavak resursa i minimizirati potrošnju energije. Zamjena proizvodnje fosilnih goriva samo je jedan od načina primjene principa kružnosti na lanac vrijednosti kompanije. Potpuna cirkularnost stvara sisteme u kojima svi materijali ulaze u kontinuirani ciklus, čime se ekonomska aktivnost odvaja od potrošnje konačnih resursa.

Kako to funkcionira? Na primjer, recikliranje željeza i čelika te aluminijski dovodi do velikih ušteda energije u usporedbi s primarnom proizvodnjom tih metala. Aluminij, čelik i bakar, na primjer, mogu se skoro 100% reciklirati. Na kraju, proizvodnja aluminijski iz recikliranih proizvoda zahtijeva samo 5% energije potrebne za proizvodnju aluminijski kao primarnog metala.

Cirkularna ekonomija promovira efikasno korištenje resursa, uključujući i energetske resurse. Optimizacijom upotrebe energije, minimiziranjem otpada i poboljšanjem energetske efikasnosti u proizvodnim procesima, preduzeća mogu smanjiti potrošnju resursa, a uz to i uticaj na životnu sredinu. Na primjer, korištenje energetske efikasne mašina i tehnologija može minimizirati gubitke energije i smanjiti potrebu za vađenjem i preradom sirovina.

EU teži tranziciji na cirkularnu ekonomiju od 2015. godine, od lansiranja prvog akcionog plana EU za cirkularnu ekonomiju. Do 2019. godine, 54 akcije sadržane u tom Akcionom planu su ispunjene (s tim da neki radovi još uvijek traju), a u martu 2020. Evropska komisija je usvojila novi akcioni plan cirkularne ekonomije (CEAP), sa sljedećim ciljevima:

- Učiniti održive proizvode normom u EU;
- Fokusiranje na sektore koji koriste većinu resursa sa visokim potencijalom za kružnost, kao što su: elektronika i IKT, baterije i vozila, ambalaža, plastika, tekstil, građevinarstvo i građevine, hrana, voda i nutrijenti;
- Osigurati manje otpada: smanjiti ukupnu proizvodnju otpada i prepoloviti količinu rezidualnog (nerecikliranog) komunalnog otpada do 2030. godine;
- Osnažiti potrošače i kupce u javnoj nabavi;
- Učiniti da cirkularnost funkcionira za ljude, regije i gradove; i
- Predvoditi globalne napore u oblasti cirkularne ekonomije.

CEAP je najavio 35 konkretnih akcija koje će EU poduzeti u cilju podrške ovim ciljevima, koje Evropska komisija progresivno ostvaruje od 2020. Neke su već usvojene, druge je predložila Evropska komisija, ali još nisu usvojene, a neke tek trebaju biti predložene. Pored CEAP-a,

Evropski zeleni dogovor (Green Deal) iz 2019. godine također pruža okvir za djelovanje EU u smjeru tranzicije prema cirkularnoj ekonomiji. Zeleni dogovor je strategija EU-a za promociju rasta, dok istovremeno odgovara na izazove vezane za klimu i okoliš, pretvarajući EU u „pravedno i prosperitetno društvo, sa modernom, resursno efikasnom i konkurentnom ekonomijom u kojoj 2050. godine neće biti neto emisija stakleničkih gasova (zasnovano na principu da se iz atmosfere ukloni onoliko stakleničkih gasova koliko ih se uzrokuje proizvodnjom) i gdje je ekonomski rast odvojen od iskorištavanja resursa”. Zeleni dogovor sadrži 47 akcija, od kojih su mnoge od ključne važnosti za tranziciju ekonomije u cirkularnu.

EU razvija sveobuhvatan okvir za podršku tranziciji na cirkularnu ekonomiju. Ovaj okvir obuhvata različite vrste inicijativa, uključujući:

- Regulatorne inicijative: To su zakonodavne mjere koje prolaze kroz proces kreiranja politike EU, obično u obliku uredbi ili direktiva.
- Strateške/sveobuhvatne inicijative: Ove inicijative ocrtavaju budući smjer politike za specifične oblasti ili teme, dajući smjernice za budući razvoj politike.
- Dobrovoljne inicijative: Ovo su neobavezujuće inicijative koje potiču dobrovoljne akcije i opredjeljenja bez zakonskih obaveza.

Ekodizajn

Direktiva o ekološkom dizajnu (2009/125/EC) trenutno se revidira kako bi se promovirali ekološki održivi i cirkularni proizvodi. S prvobitnog fokusa na proizvode koji koriste energiju i proizvode koji se odnose na energiju, sada će proširiti svoj opseg kako bi se pokrio širi spektar proizvoda.

Evropska komisija je 2022. godine predložila reviziju i proširenje Direktive o ekodizajnu kako bi se uspostavila nova regulativa o ekološkom dizajnu za održivi proizvod (ESPR). Cilj je osigurati da svi proizvodi koji ulaze na tržište budu ekološki održivi, u skladu s ciljem EU klimatske neutralnosti do 2050. ESPR će pokrivati ne samo proizvode povezane s energijom, već će raditi na tome da proizvodi u cjelini budu ekološki održiviji i cirkularni. Nova direktiva će uvesti više zahtjeva u oblastima kao što su trajnost proizvoda, mogućnost ponovne upotrebe, mogućnost nadogradnje, popravljivost, energetska efikasnost i efikasnost resursa, reciklirani sadržaj, procesi ponovne proizvodnje i recikliranja, prisustvo inhibirajućih supstanci, te ugljični i ekološki otisci.

Najbolje dostupne tehnike (BAT)

Direktiva o industrijskim emisijama (IED) je već stupila na snagu 2011. IED ima za cilj smanjenje štetnih industrijskih emisija u zrak, vodu i tlo širom EU kroz bolju primjenu najboljih dostupnih tehnika (BAT). IED

pokriva oko 50.000 većih industrijskih preduzeća od kojih se traži da rade u skladu sa relevantnom dozvolom.

Sa ciljem EU da do 2050. dostigne nivo nulte zagađenosti, Direktiva je sada u reviziji. Prijedlozi imaju za cilj poboljšanje Direktive povećanjem fokusa na energetska, vodenu i materijalnu efikasnost i ponovnu upotrebu, uz promicanje upotrebe sigurnijih, manje toksičnih ili netoksičnih hemikalija u industrijskim procesima. Revidirana Direktiva o industrijskim emisijama će:

- Osigurati punu i dosljednu primjenu IED-a u državama članicama, uz strožiju kontrolu dozvola za emisije u zrak i vodu;
- Povećati ulaganja u nove, čistije tehnologije uzimajući u obzir korištenje energije, efikasnost resursa i ponovnu upotrebu vode, uz izbjegavanje vezanja za zastarjele tehnologije;
- Podržati održiviji rast sektora koji su ključni za izgradnju čiste, niskougljične i cirkularne ekonomije;
- Pokriti dodatne intenzivne poljoprivredne i industrijske aktivnosti, osiguravajući da sektori sa značajnim potencijalom za visoko korištenje resursa ili zagađenje također suzbijaju ekološku štetu na izvoru primjenom najboljih dostupnih tehnika;
- Uspostaviti inovacijski centar za industrijsku transformaciju i emisije;
- Integrirati ranije odvojene zahtjeve za dezagađenje i dekarbonizaciju tako da buduća ulaganja u kontrolu zagađenja bolje vode računa o emisiji gasova staklene bašte, efikasnosti resursa i ponovnoj upotrebi vode.
- Povećati transparentnost podataka i pristup javnosti informacijama o životnoj sredini tako što će sažetke dozvola biti dostupni na internetu i pružiti više mogućnosti za učešće javnosti u određivanju i pregledu dozvola.

Zelene javne nabave

Zelene javne nabavke (GPP) definirane su u Komunikaciji (COM -2008- 400) i iako je GPP dobrovoljni instrument i države članice mogu odrediti u kojoj mjeri se primjenjuju politike ili kriteriji, on igra ključnu ulogu u EU nastojanju da se potakne cirkularna ekonomija.

GPP je u okviru Strateških javnih nabavki, zajedno sa Društveno odgovornim javnim nabavkama (SRPP) i Inovacijskim nabavkama. Osnovni koncept GPP-a oslanja se na postojanje jasnih, provjerljivih, opravdanih i ambicioznih ekoloških kriterija za proizvode i usluge, zasnovane na pristupu životnog ciklusa i bazi naučnih dokaza. Nadalje, nakon usvajanja Akcionog plana cirkularne ekonomije za 2020., Komisija predlaže minimalne obavezne kriterijume i ciljeve GPP u sektorskom zakonodavstvu i fazu obaveznog izvještavanja kako bi pratila njegovu primjenu.

Ekološko označavanje

EU Ecolabel je jedina shema ekološkog označavanja standarda ISO 14024 tipa I u cijeloj EU. Priznat u cijeloj Europi, radi se na više kriterija i bavi se glavnim utjecajima proizvoda na okoliš tokom cijelog njihovog životnog ciklusa, od ekstrakcije sirovina do odlaganja.

Ekološke oznake mogu igrati posebnu ulogu u razvoju tehničkih specifikacija i kriterijuma za dodjelu (koje se odnose na GPP), te u verifikaciji usklađenosti, pomažući javnim kupcima da uštede vrijeme u skladu sa Direktivom o javnoj nabavi.

Okvirna direktiva o otpadu

Okvirna direktiva o otpadu i Direktiva o deponijama otpada su izmijenjene kako bi se poboljšala reciklaža i smanjilo odlaganje komunalnog otpada. Ažurirana Okvirna direktiva o otpadu zahtijeva od država članica da uspostave programe za prevenciju otpada koji moraju sadržavati najmanje sljedeće vrste mjera: Podsticanje proizvodnje i dizajna resursno efikasnih, trajnih, popravljivih, višekratnih i nadogradivih proizvoda; Osiguravanje očuvanja kritičnih sirovina; Poticanje ponovne upotrebe i popravke proizvoda, uključujući dostupnost rezervnih dijelova i priručnika; Smanjenje industrijskog otpada u rudarskom, proizvodnom i građevinskom sektoru; Smanjenje rasipanja hrane i poticanje doniranja hrane; Smanjenje sadržaja opasnih materija u proizvodima kao i stvaranje otpada koji se ne može ponovo koristiti, popraviti ili reciklirati; Identificiranje i sprječavanje glavnih izvora štetnog otpada za okoliš, posebno morskog otpada; Razvijanje kampanja za podizanje svijesti o otpadu i prevenciji otpada.

Evropski zeleni dogovor prepoznaje važnost industrije za prelazak na klimatski neutralnu i cirkularnu ekonomiju, naglašavajući posebno ulogu ključnih energetski intenzivnih sektora, kao što su čelik, hemikalije i cement. Naglašava važnost novih poslovnih modela kako bi se osigurala tehnologije, usluge i proizvodi s niskim emisijama. Osim toga, primjećuje izazove zelene i digitalne tranzicije, naglašavajući važnost performansi sektora kružne ekonomije.

Cirkularna ekonomija u Bosni i Hercegovini

Iako je prelazak na cirkularnu ekonomiju u BiH u vrlo ranoj fazi, ohrabruje broj kompanija koje integriraju određene elemente kružnosti u svoje poslovanje, kao i raznolikost njihovih poslovnih modela i ideja.

Uprkos uključivanju termina i konkretnih mjera u svoj strateški okvir za promoviranje cirkularne ekonomije u poslovnom sektoru, BiH se i dalje suočava s izazovima u prelasku poslovanja na model cirkularne ekonomije. Prema jednoj anketi, jedna trećina preduzeća u regiji Zapadnog Balkana nije sigurna da li njihov trenutni poslovni model dozvoljava ovu promjenu. Dodatno, druga trećina ili ne razmišlja o prelasku na cirkularnu ekonomiju ili vjeruje da bi to bilo teško bez adekvatnih poticaja. Iz perspektive poslovanja, ključna ograničenja za prelazak na model cirkularne ekonomije su dodatni troškovi (prema tvrdnjama 46% ispitanika), nedostatak vještina i stručnosti (16%), nedostatak regulatornog okvira (15%), nedostatak državnih subvencija (14%) i nedostatak potražnje potrošača (9%).

Mehanizmi finansiranja razvoja zelenih i kružnih poslovnih modela relativno su nov koncept u BiH, a domaće institucije ih postupno usvajaju posljednjih godina. Međunarodne finansijske institucije (MFI) i donatori prednjače u pružanju podrške za finansiranje zelenih poslovnih modela u BiH.

EBRD, KfW, EIB i Finance in Motion su neke od vodećih međunarodnih finansijskih institucija koje pružaju podršku kroz namjenske kreditne linije. Ove kreditne linije usmjeravaju ulaganje sredstava u zelene i cirkularne poslovne modele, na osnovu specifičnih kriterija financiranja. Pored kredita, neke od ovih opcija finansiranja također pružaju komponentu granta za tehničku pomoć kompanijama u pripremi projektne dokumentacije. Većina investicija usmjerena je na projekte energetske efikasnosti i obnovljive energije, kako se i očekuje s obzirom na mehanizam prilagođavanja granica ugljika u EU, što će uticati na izvozne performanse pojedinih industrijskih grupa, kao i na aktualnu energetska krizu.

Izostanak odgovarajućeg pristupa kapitalu predstavlja važnu prepreku poslovnom rastu i sticanju tehnologije u zemlji. Mjere politike trebaju se zasnivati na osiguravanju dovoljnih i subvencioniranih finansijskih sredstava u skladu sa najboljom praksom. Osim već navedenih međunarodnih finansijskih

institucija, dva entitetska ministarstva - Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta i Ministarstvo privrede i poduzetništva Republike Srpske - ključne su institucije odgovorne za podršku razvoju malih i srednjih preduzeća (MSP) u BiH. Razvojna banka Federacije također je aktivno uključena u ovu oblast kroz namjenske kreditne linije. Sve ove institucije imaju programe podrške koje uključuju komponente vezane za zelene i cirkularne poslovne modele, u različitim stupnjevima.

U projektu EU4Energy tema cirkularne ekonomije se doživljava u okviru energetske oblasti i Projekt radi na uspostavljanju zelenog i kružnog poslovnog dijaloga, te na iskorištavanju zelenih i kružnih poslovnih prilika kao specifičnih prilika za BiH koje su, ili će potencijalno biti, pokrenute otvaranjem novih tržišta za zelene i cirkularne poslovne prilike.

